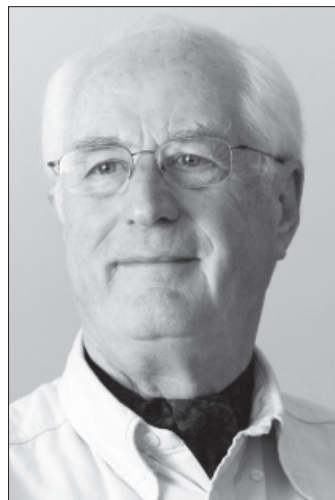

Od města k přátelství – Raymond E. Pahl (1935–2011)

Dne 3. června 2011 zemřel významný britský sociolog Raymond E. Pahl. Patřil mezi typické reprezentanty britské sociologie svým důrazem na poznání konkrétních a závažných sociálních problémů a svým porozuměním role moci ve společenském životě. Byl nepochybně nejvýznamnějším britským sociologem města a jako jeden z mála západních sociologů měl intenzivní zájem o města a společnosti v zemích tzv. reálného socialismu. Lze dokonce říci, že jeho znalost urbánních procesů a bytové politiky v socialistických zemích, zejména v Československu, Maďarsku a Polsku, přispěla významně k jeho originální teorii tak zvaného městského manažerismu.

Navazoval na práci britských sociologů Johna Rexe a Roberta Moora, kteří razili v té době pojem „bytových tříd“. Konceptem poukazovali na to, že sociální postavení lidí ve městě není určeno výlučně pozicí na trhu práce, nýbrž také jejich postavením na trhu bytů. Pahl tento přístup zobecnil a prosazoval myšlenku, podle které o rozdělování všech druhů městských zdrojů – bydlení, infrastruktury, kvality prostředí – nerozhodují jen ryze ekonomické faktory, nýbrž také faktory moci. Ta je reprezentována městskými a státními manažery, tj. gatekeepery, kteří pracují v institucích rozhodujících o rozdělování bytů a jiných „zdrojů“. I když byla tato teorie urbánního manažerismu kritizována, vnesla do urbánní sociologie 60. let nového ducha a posunula ji od sterilních a popisných komunitních studií a převážně metodologicky zaměřené urbánní ekologie k výzkumu města chápaného jako součást celospolečenských otázek sociální nerovnosti, sociálního vyloučení, politické ekonomie. Pahlova weberianská teorie se stala, vedle neo-marxistické koncepce sociologie města, reprezentované tehdy především Manuelem Castellem, jedním z ústředních témat „nové urbánní sociologie“, která nepochybně formulovala nové paradigma urbánní sociologie. Ray Pahl vyjádřil toto nové paradigma zejména v knize *Whose City?* z roku 1970 (Harlow: Longman). Kniha je milníkem ve vývoji moderní sociologie města a vyšla v doplněném vydání znovu v roce 1976. Pahl se mohl při jejím zpracovávání opírat o své dřívější knižní publikace. Patří k nim zejména „*Urbs in Rure*“ (*LSE Geographical Papers* no. 2. London: Weidenfeld and Nicholson 1964), kde ukazoval, jak rozdíly mezi městem a venkovem v Británii mizí, *Readings in Urban Sociology* (New York: Pergamon 1968), což byla čítanka urbánních studií včetně kapitoly o Praze,

(c) Living and Working on Sheppey 2011
prof. Raymond E. Pahl

a konečně *Patterns of Urban Life* (Harlow: Longman 1970), jakýsi úvod do sociologického studia měst.

Pahl byl také jednou z ústředních postav ustavení velmi úspěšného výzkumného výboru Mezinárodní sociologické asociace (ISA), tj. RC 21 (Research Committee on Urban and Regional Development). Výbor vznikl na Světovém kongresu sociologie ve Varně roku 1970. Myšlenka a koncepce tohoto výboru byla připravena v tzv. Budapeštském prohlášení. Zpracovali ho Ray Pahl, Ivan Szeleynyi, Jiří Musil a Rainer Mackensen již v roce 1969 po jedné z konferencí o sociologii města, která se konala v Maďarsku. Prvním předsedou nového výboru se stal polský sociolog-urbanista, Janusz Ziólkowski. Pahl byl pak zvolen v roce 1977 druhým předsedou výboru. Pro výbor byla charakteristická poměrně intenzivní spolupráce mezi sociology ze západní a východní Evropy, což tehdy nebylo obvyklé.

Součástí nového pojetí sociologie města byl také projekt mezinárodního časopisu *International Journal of Urban and Regional Research*, který začal vycházet v roce 1977, a není pochyb o tom, že duší tohoto časopisu při jejím vzniku byl právě Pahl. Časopis byl a je úspěšný a dodnes patří k vedoucím mediím v oblasti urbánních studií.

Pahlův zájem o problémy měst a odborná činnost v první fázi jeho akademického života byly ovlivněny tím, že na cambridžské univerzitě vystudoval geografii. Už při svých urbánních studiích se však stále více „sociologizoval“. Vývoj odborných zájmů tímto směrem v dalším období jeho odborné činnosti to dobře dokumentuje.

Druhá fáze Pahlovy činnosti se vyznačovala totiž koncentrací na otázky sociologie práce. Již v době, kdy se soustřeďoval na otázky měst a regionů, publikoval se svou ženou Jan Pahl knihu *Managers and Their Wives* (Harmondsworth: Penguin 1972). V knize je zkoumána otázka dělby práce mezi manžely a jsou již naznačeny problémy vztahů mezi formální a neformální prací. K plnému rozvinutí jeho zájmu o tyto otázky došlo v období 1978–1988. V té době prováděl se svými spolupracovníky – ke kterým patřila také Claire Wallace – sérii kvantitativních a kvalitativních studií o ostrově Sheppey v Kentu. Byl tehdy členem oddělení sociologie a sociální antropologie na nově ustavené Univerzitě Kentu v Canterbury. Studie ostrova Sheppey, kde byla tradičně vysoká nezaměstnanost, se už plně zaměřily na roli neformální práce, práce v domácnosti a práce formální, tj. zaměstnání. Šlo jednak o rozbor toho, jak domácnosti zvládaly tíživé hospodářské situace, zejména nezaměstnanost mužů, jednak o sociologickou analýzu vztahu mezi zaměstnáním a neformální prací v domácnosti a lokalitě. Pahl tehdy objevil něco, co vyvracelo běžné názory. Obvykle se soudí, že lidé bez zaměstnání mají hodně neformální práce. Studie ostrova Sheppey však objevila něco jiného: polarizaci mezi těmi domácnostmi, které jsou zapojeny do všech podob práce, a těch, které nebyly. Výsledky jsou shrnuty v dílu, které je dnes označováno v sociologii práce jako klasické, a to v knize *Divisions of Labour* (Oxford: Basil Blackwell 1985).

Třetí období jeho odborného života začalo ke konci 80. let. Bylo spojeno s řadou osobních změn, mezi něž patřilo i to, že odešel z univerzity v Canterbury. Odstěhoval se z blahobytného Kentu do periferního britského hrabství Shropshire na hranicích s Walesem a zahájil spolupráci s Univerzitou Essex. V té době jeho práce začala nabývat sociologicky subtilních dimenzí a používal především kvalitativních metod výzkumu. Napsal jsem na jiném místě, kde jsem se zamýšlel nad jeho celoživotní drahou, že Ray Pahl se vyvíjel od sociálně-morfologického a strukturalistického zaujetí, přes rozbor role práce v životě lidí, k simmelovským tématům o osobních sociálních vztazích. Jakýmsi přechodem k tomu byla kniha *After Success: Fin de Siècle Anxiety and Identity* (Cambridge: Polity 1995). Jeho novým a posledním tématem se stalo přátelství. Soudil, že význam přátelství v soudobých západních společnostech roste pro soutěživost a rizikovost těchto společností. První prací tohoto období byla historicko-sociologická studie *On Friendship* (Cambridge, Malden, MA, Oxford: Wiley-Blackwell 2000). Vyvrcholením byla pak analytická studie, kterou publikoval společně s Liz Spencerovou: *Rethinking Friendship: Hidden Solidarities Today* (New Jersey: Princeton University Press 2006). Opírá se o kvalitativní metody, hloubkové interview a biografické analýzy. V Británii je považována za velmi vlivnou sociologickou práci současné doby.

Ray Pahl patřil mezi ty britské sociology, kteří se zajímali o společnosti a lidi střední Evropy, a to jak v době komunistických režimů, tak i v době po jejich zhroutilí. Inspiroval nás jak odborně, tak i lidsky. Pomáhal kolegům z těchto zemí uveřejňovat jejich studie v britských publikacích a poskytoval pomoc těm, kteří emigrovali přes Británii do světa ve svízelných životních situacích a při zakotvení v novém domově. Měl u nás, v Maďarsku a v Polsku proto řadu přátel. Pomáhal ale také sociologii v Praze po roce 1989 tím, že společně s Ernestem Gellnerem a Claire Wallace formoval katedru sociologie na pražské koleji Středoevropské univerzity. Řada z nás tak ztratila v červnu dobrého přítele a inspirativního kolegu, který nám bude velmi scházet.

Jiří Musil